

Halvor Bjørnsrud: ABC og lesebok

Noen sentrale trekk ved utviklingen av innholdet

Når vi betrakter historien om abc-er og lesebøker fra omkring 1780 og fram til omtrent 1980, kan vi grovt skille mellom tre faser i utviklingen.

- Pietisme og opplysning, 1780 – 1880.
- Lesestoff om Norge og arbeidsskolepedagogikk, 1880 – 1945.
- Samfunnsforandring og ny barnelitteratur, 1945 – 1980.

I artikkelen vil vi ta for oss og beskrive et utvalg sentrale bøker innenfor disse periodene.

Pietisme og opplysning

Gjennom *Forordningen om skolerne på landet . . .* av 1739, kom bestemmelsen om at alle skulle lære å lese og ikke gjen-ta det klokkeren leste opp.

Skolens viktigste oppgave var likevel ikke leseopplæring, men kristendomsundervisning. Loven av 1860 slo fast at skolens oppgave også var å gi elevene

Halvor Bjørnsrud er prosjektleder innenfor erfaringsinnhentingene om M87, i grunnskoleavdelingen, KUF. Han har deltatt i prosjektet *Lærebøkene og skolens innhold, Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo 1980–82.*

verdslig dannelse og borgerlig opplysning. Gjennom denne loven skjer det en overgang fra pietistisk innhold til opplysningsstoff i abc og lesebok.

Den eldste bevarte abc vi har i Norge, ble trykket i 1777. Boka er laget i Trondheim av læreren Christian Schultz. Tittelen på boka er: *En ny Abc-Bog Ungdommen til Beste, Ihlen skoele den 20 sept 1777.*

Tidlig på 1800-tallet hadde vi i Norge en rekke ulike **katekismus-abc-er**. Disse bøkene hadde et religiøst innhold. Leseopplæringen sto i religionens tjeneste. Trosbekjennelsen, sakrament, Fadervår og moralske fortellinger var de sentrale emnene. Katekismus-abc-ene var i hele fasen mer eller mindre slaviske kopier av tidligere utgaver. Bøkene var små i omfang (gjennomsnittlig 16 x 10 cm). Muligens kan dette være en av årsakene til at så mange av disse abc-ene er gått tapt. Den mest typiske illustrasjonen var hanen, som var symbolet på årvåkenhet.

Hanen har prydet forsidene og vært illustrasjon i abc-er og lesebøker helt fram til vår egen tid. En flott og høyreist hane utformet av Hans Normann Dahl pryder for eksempel en abc fra 1979 av Dahl og Gjerdrum. Det er også artig å se at en av de helt nye abc-ene fra 1992 ivaretar denne tradisjonen.

Jeg tenker her på Jenny og Vebjørn Skjellfjords *Min ABC*, som har en for-

side med både hane, høne og kyllinger.

Min bestefar Halvor H. Bjørnsrud gikk på skolen i Uvdal i Buskerud ved slutten av hundreåret. Slik beskriver han sin første lærebok:

« . . . og det var skikk og ei ære at barna kunne læse den vesle ABC-boka med 7 blad i, med fadervår, katekismusstykke og nokre bøner. Det var bilete av Maria med Jesus, Gud fader, Guds son, Heilaganden og Moses med to steintavler. På siste sida var ein toppe, og to høner med kjuklinger.»

Boka er tydelig nok en av de mange katekismus-abc-er som fantes i landet. Innholdsbeskrivelsen viser dette. Ellers ble boka kalt for «Haneboka», fordi læreren og foreldrene fokuserte på hanen som vesentlig i sammenheng med det å lære seg å lese. Det heter videre i beskrivelsen fra Uvdal:

«Far sa da han ga meg den: – Når du kan lese den, så legg du boka under hovedputa om kvelden. Om morgenen gjel toppen, og då har han lagt en sukkerklump der til deg. Eg vakna ved at toppen gol så det ljoma i stugu, og sukkerklumpen fann eg.» (Bjørnsrud 1966)

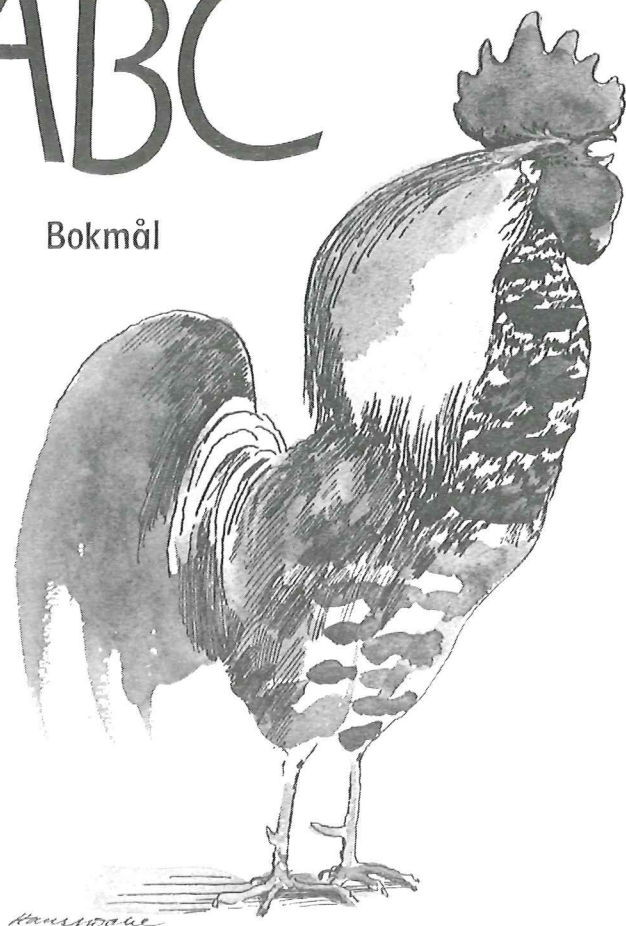
Det er interessant å ha en slik beskrivelse fra et av samtidas lokalsamfunn. Koblingen mellom hanen i leseboka og hanen på gården som en «varsler» om at eleven kan lese, er ikke bare en artig hen-

Anne-Lise Gjerdrum
Hans Normann Dahl

ABC

Bokmål

J. W. Cappelens Forlag a-s

HALLINGEN

delse. Det er trolig at også andre «førsteklassinger» har opplevd lignende situasjoner i sin første leseundervisning.

Denne abc-typen fikk etterhvert konkurranse av **opplysnings-abc-er**. Innholdet domineres av teoretisk belærende stoff, det definerende draget (definisjoner av ord som forekom i alminnelig «voksens språk») og en moraliserende tendens der fortellingene nok går over i det religiøse. Her var også innhold om arbeidsliv og naturen.

En tredje type var **billed-abc-er**. Innholdsmessig startet den ofte med alfabetet, stavinger og katekismestykker. An-

nen halvdel var i noen utgaver preget av dyrebilder og rim, mens noen bøker hadde dyrebilder og prosa. Bildene er enkle tresnitt. Disse ga ikke alltid et riktig bilde av dyrene. Bøkene var klart mer barnevennlige enn de to andre abc-typene. De danner grunnlag for de rikt illustrerte barnebøker vi har i dag.

Med bakgrunn i religiøs overbevisning, konservatisme og litterær tradisjon fikk katekismusbøkene lang levetid i almueskolen. Likeledes gjorde lærerutdannelsen sitt til at bøkens innhold vanskelig lot seg fornye.

Striden om lærebøkens innhold fikk

vi først da **P. A. Jensens lesebok** kom. Leseverket var i 3 bind og hvert bind hadde 5 avdelinger: *Hjemmet, Fedrelandet, Verden, Kirken og Stykker av blandet innhold*. Skoleloven av 1860 la vekt på at elevene hadde lesebok. Og dette var det første offentlig godkjente leseverket. På mange måter ble denne boka en kamp om skolens mål og innhold.

Boka inneholdt fagartikler og lesestykker med opplysende innhold. Her var sagn og eventyr, regler og rim og stoff som også kunne få fram latteren. Den siste delen med stykker av blandet innhold skapte motstand. Her var eventyrene: «*Prinsessa som ingen kunde målbinde (spurningen)*» og «*Dukken i græsset*». I tillegg var det med et utdrag fra «*En glad gutt*» og «*Faderen*» av Bjørnson.

To av skjønnlitteraturens viktigste allbier i skolestua hadde vært nasjonal patos og pekefingeremoral. I disse tekstene var dette borte. Det kan ha vært en av årsakene til de negative holdningene som fulgte boka.

I annen utgave fra 1865 ble «*En glad Gut*» tatt ut for å imøtekomme protestene. Folk reagerte sterkt på diktene «*Hvor ofte skal Gud takkes*» og «*Småfuglene på juleneket*». Det verste av alt var eventyra til Asbjørnsen og Moe. Disse handla om dyr som førte artige dialoger. For det første hadde ikke dyra språk. Dessuten kunne eventyra få barna til å le. Å le på skolen var like ille som å le i kirka.

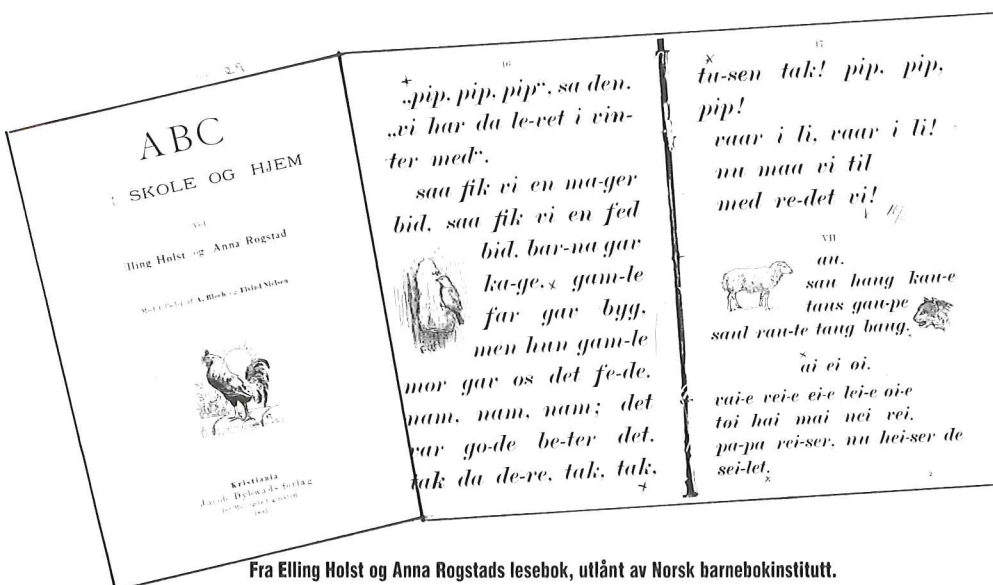
Motforestillingene fra samfunnet var sterkere på landet, men de kom også klart fram i byene. Striden førte til en utvikling av lesebøkens innhold. Samtidig hadde nok 1860-loven banet vei for at mange ble nødt til å ta i bruk P. A. Jensens lesebok.

Da leseboka kom ut i tredje opplag i 1868 var eventyra borte. Imidlertid ble leseboka trykket i 150.000 eksemplarer. Høyere opplag hadde dengang bare bibel og salmebøker.

P. A. Jensens lesebok er en milepæl i norsk lesebokhistorie. Den skapte en ny epoke, og utgjorde det beste i den encyklopediske leseboktradisjon. Leseboka hadde som mål å gi barna god lesetrening og formidle kunnskaper om den verden de levde i. Gjennom leseboka skulle barnas erfaringsverden bli større.

Om vi sammenligner førsteutgaven fra 1863 med det sjette opplaget i 1881, viser det en sterk utvikling mot mer skjønnlitterære tekster. Boka var den

Fra Elling Holst og Anna Rogstads lesebok, utlånt av Norsk barnebokinstitutt.

føste autoriserte og allment utbredte lesebok for hele landet. Den ble en brekkstang for innføring av orienteringsfagene i almueskolen. Samtidig formidlet den den skjønnlitterære leseboktradisjon til dette skoleslaget.

Lesestoff om Norge og arbeidsskolepedagogikk

I annen fase opplevde landet en nasjonal og politisk frigjøringskamp. Vi ser en befolkningsmessig overgang fra primærnæringer til sekundærnæringer. Skolen blir gjennom politiske vedtak en folkeskole i 1889. I 1920-årene får vi så enhetsskolen. Arbeidsskolepedagogikken får sitt gjennombrudd og preger fagens generelle pedagogikk. Barnelitteraturen blir mer realistisk og vi får «gullalderen» i norsk barnelitteratur.

I 1880 kom **Andreas Austlids ABC-bok**. Boka var den første nynorske lesebok i vår skole. Innholdsmessig ble eventyr og gåter nye tilvekster i abctradisjonen. Den gamle bondekulturen og det nasjonale stoffet preget innholdet. Lesbarheten ble bedre tilrettelagt for elevene.

Encyklopedismen og den dansk-norske leseboktradisjonen hadde før 1890 preget lesebøkens innhold.

Nordahl Rolfsens lesebøker brøt med dette. I Sverre Sletvolds doktoravhandling fra 1971 heter det:

«Johan Sverdrups nasjonale og demokratiske skoleprogram hadde sikkert gitt Nordahl Rolfsen (1848 – 1928) inspirasjon, da han skisserte planen for sitt leseverk, som kom med det første bindet i 1892. En kan også si at Rolfsens lesebøker hadde sin bakgrunn i 1889-loven, liksom P. A. Jensen var en naturlig konsekvens av 1860-loven. P. A. Jensen brøt

den ensidige pietistiske tradisjon som i særlig grad dominerte i landsskolen, og hans bok banet veien for orienteringsfagene i skolen. Nordahl Rolfsen gjorde ende på encyklopedismen i vår leseboklitteratur, og åpnet lesebøkene for nyere norsk litteratur i en utstrekning som ingen lesebokutgiver før ham. (Sletvold s. 153)

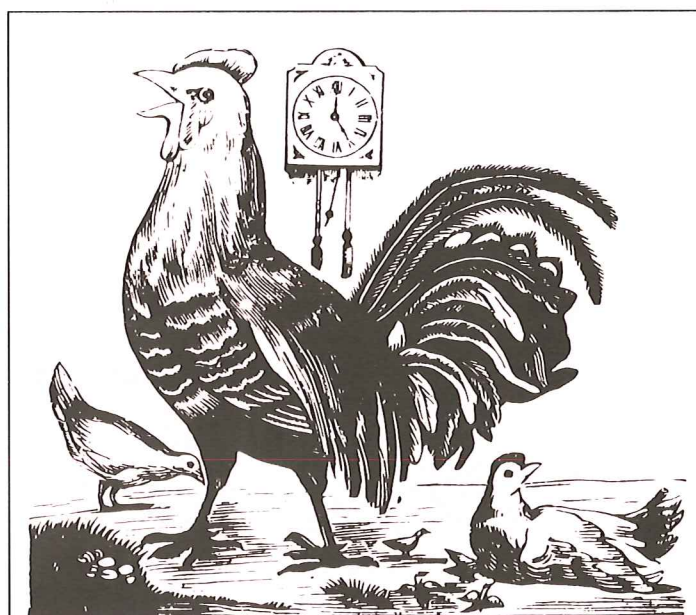
Allerede i 1889 hadde Nordahl Rolfsen sendt en søknad til departementet om et stipendium for å utarbeide en ny lesebok. I Stortinget ble det stor debatt om søknaden. Nordahl Rolfsen kom imidlertid etterhvert i gang med arbeidet.

P.A. Jensens lesebok var nå lite aktuell på grunn av den nye skoleloven. Således var Rolfsen klar over at han måtte skape noe nytt, en lesebok for folkeskolen. I forordet til det andre bindet kommer han inn på hvordan dette skal realiseres:

«Skal en læsebok for folkeskolen væsentlig være en lærebok, eller skal den være et utvalg av skjønnlitteratur, eller skal den tage afstand fra begge disse ytterligheter og søge at tilfredsstillende barnets indbildningskraft og dets kundskapsstrang? Jeg har valgt det siste; kundskapsstrangen har jeg søkt at tilfredsstillende ved en række belærende emner; skjønhedstrangen dels ved den kunstneriske form hvori disse emner er behandlet, dels ved digtning i bunden og ubunden stil. (Læsebok for folkeskolen. Første del ved Nordahl Rolfsen, Forord Kristiania 1892)

Innholdet ble på denne bakgrunn sterkt preget av lesestoff med «litterære pærlar» fra litteraturen og stoff om det norske samfunnet. Det var med stoff fra næringslivet, og han fikk fint fram samfunnets materielle og kulturelle vekst.

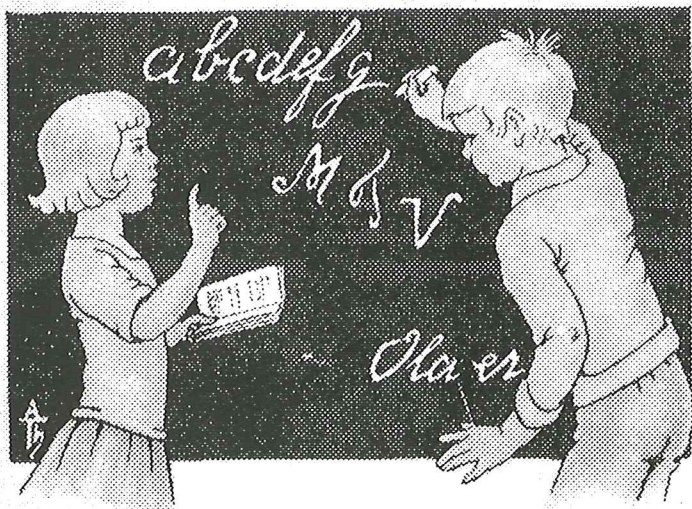
På grunn av lesepedagogiske hensyn bearbeidet Nordahl Rolfsen en del av litteraturen. Han forkortet og skrev om en god del av det skjønnlitterære stoffet. Likevel overvurderte han nok noe lesernes forutsetninger. Gjennom et samar-

Naar hanen glad og munter galer
i dagningen hver morgenstund,
til børn han ligesom da taler:
Op, børn; thi flid har guld i mund.

Bilde fra Jacob N. Kobberstads ABC, 1884.

ANDREAS AUSTLID

ABC- BOK

Med teikningar av
ARNOLD THORNAM og NILS BERGSLIEN

Omvalgt utgåve

AS LUNDE & CO.s FORLAG, BERGEN

beid med lærere fikk han hjelp til å plassere passende lesestykker på de tidlige klassetrinnene.

I løpet av 1890-årene kom det også et stort tilfang av ny barnelitteratur. Nå kom de på rekke og rad flere av klassikerne våre i norsk barnelitteratur. Det utviklet seg til et samspill mellom barneboka, barneblad og lesebok. Samtidig som Nordahl Rolfsen var redaktør av barnebladet «Illustreret Tidende for Børn», var Andreas Austlid en sentral medarbeider i «Norsk barneblad». Det er grunnlag for å si at det ble et nært slektskap mellom de beste barneblada og lesebøkene for folkeskolen.

Nordahl Rolfsens leseverk fikk alt fra

første stund en meget stor utbredelse i Norge. Særlig gjaldt dette landsfolkeskolen. Til sammen var det gitt ut 340.000 eksemplarer av lesebøkene i april 1896. På tross av det store salget hadde likevel Nordahl Rolfsen en følelse av at han hadde laget bøkene for vanskelige for elevene. Sverre Sletvold skriver om dette:

«I sin iver etter å gi de unge lesere del i vårt kulturelle arvegods hadde Rolfsen i det hele overvurdert sine leseres forutsetninger. Han var vel heller ikke klar over at tidens folkeskole ennå ikke ga muligheter for en så systematisk og omfattende innføring i norsk litteratur som hans leseverk forutsatte. (Sletvold s. 169)

Lov om at elever i folkeskolen skulle lese begge målformer kom også 1892. I 1902 kom så «Læsestykker paa landsmål» som ble et viktig bidrag til 1907-utgaven av Nordahl Rolfsens leseverk. Denne utgaven kom i «barnelitteraturens gullalder» og var særlig i første bindet preget av dette. I annet bind kom Hans Åneruds «Sidsel Sidserk» og Jacob B. Bulls «Vesleblakken». I denne utgaven ser vi en tendens til å flytte lesestoff fra de lavere til høyere klassetrinn. Det er god grunn til å tro at dette kom av samarbeidet med lærere. Med 1907-utgaven hadde leseverket fått sin form.

Etter denne revisjonen hadde Nordahl Rolfsens lesebøker en dominerende posisjon i folkeskolen. Dette gjaldt særlig på den norske landsbygda. Vi finner samtidige leseverk som var klarere knyttet til en byskoletradisjon.

Sitt siste arbeide med leseverket gjorde Nordahl Rolfsen i 1926/27. Historiske tidsbilder ble i sterkere grad tatt inn. Nytt er også reproduksjoner av E. Munch og H. Sørensen.

Arbeidsskoleprinsippets store gjennombrudd kom med Gundersen og Munchs: «Min første læsebok» i 1916. Denne pedagogikken mente barnets natur krevde konkret stoff og konkrete metoder. Likeledes kom det fram at lærestoffet måtte gi større mulighet for motoriske ferdigheter og selvvirksomhet. I denne boka er disse idéene grunnstener. Lærestoffet legges nært opp til elevenes forestillingsverden. Vi møter husdyr, hovedpersoner og handlinger som barna kjenner igjen. Språket er meget enkelt. Noen ganger er det så enkelt at det virker unaturlig. Arbeidsskolepedagogikkens prinsipper var nok ikke så selvsagte for datidens lærere og lærebokforfattere som de er for oss i dag.

Denne boka kom i ny utgave i 1933. Boka hadde fått nye illustrasjoner og var noe omarbeidet språklig. Den ble etter dette trykket i flere opplag og ble brukt til langt opp i 1950-årene.

I 1936 kom så revisjonen av Nordahl Rolfsen leseverk ved Hans Bergersen og Sverre Amundsen. Endringene ble størst i bindene for 2. og 3. klasse. Disse bøkene omarbeidet Bergersen språklig og leseteknisk. Byens liv kommer sterkere inn. Fremdeles dominerer imidlertid bygde-Norge.

Hans Bergersen kom med en egen ABC i 1939. Boka er disponert etter årstidene og er på 160 sider. I Norsk skoleblad nr. 40, 1952 finnes et vedlegg om denne boka. Her synliggjøres det at Bergersen foretok en undersøkelse over ord-

forråd og forestillingsområder hos barn i 5-7-års alderen. Ordforrådet i abc-en samsvarer med resultatene fra denne forskningen. Etter dette ble boka i to år prøvd ut i en rekke førsteklasser. Undersøkelsene var gjort etter et mønster fra USA.

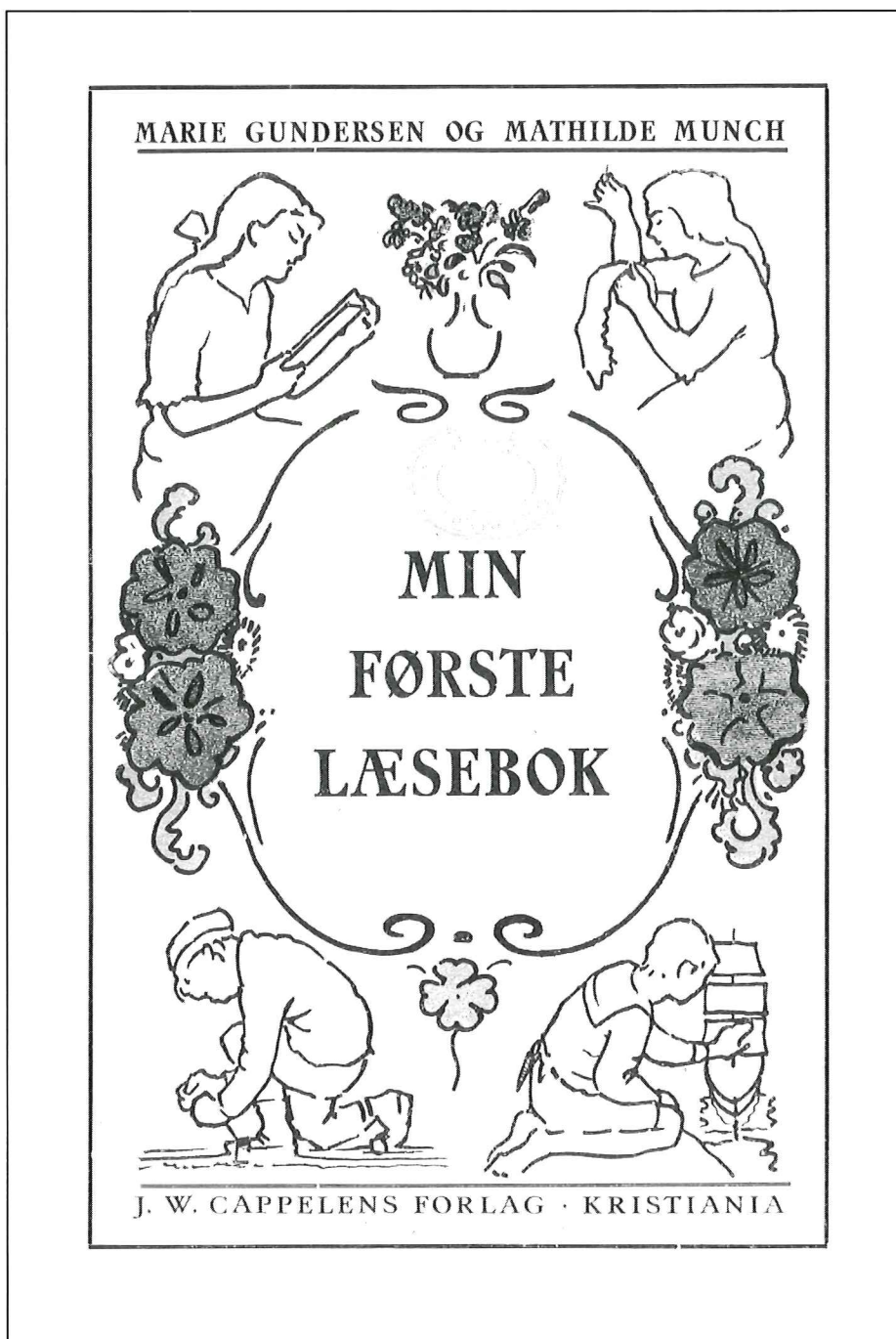
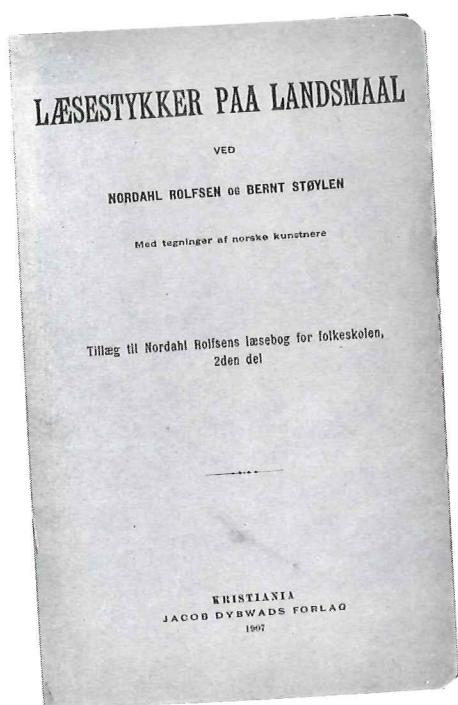
Boka har to hovedpersoner, Jon og Liv. Disse er jevngamle med førsteklassingene og gir gode identifikasjonsmuligheter for leserne. Flere av stykkene er skrevet i samtaleform, og noen av dem er spesielt skrevet for dramatisering. Illustrasjonene er fargerike og støtter godt opp om tekstene. Lesestoffet er variert og artig.

Denne abc-en ble revidert i 1959. Språket er nå tilpasset læreboknormalen fra samme år og den har fått flere nye illustrasjoner. Ellers er innhold og form stort sett det samme.

Samfunnsforandring og ny barnelitteratur

I denne tredje fasen omformes struktur og dagligliv i det norske samfunn. I 1960 var 20% av yrkesbefolkningen i primærnæringene. Andelen i 1973 var 12%. De tjenesteytende næringer nådde i 1970 50% av samlet sysselsetting.

Skolen preges av denne samfunnsutviklingen. Undervisningsplaner, faglig innhold og lærestoff fornyes gjennom nye strømninger. Den pedagogiske, politiske og økonomiske utvikling blir slik at *folkeskolen* blir *grunnskole*.

Barnelitteraturens andre *gullalder* får vi etter 1945 og utover i 1950-årene.

I 1950-årene ble også Nordahl Rolfsens leseverk revidert på ny. Også denne gangen ble bøkene for 2. og 3. klasse mest forandret. I første bind er M. Munthes «*Lua av*» og V. Kraags «*Veslegutts vise*» borte. Imidlertid er to av Grimms eventyr med for første gang.

Etterkrigstidas barnelitteratur blir nå en del av fortellinger. Dikt av Inger Hagerup og forteller av Alf Prøysen blir med. Sistnevnte har fått med mye litteratur. Bl.a. et syngespill om folkeeventyret «*Gudbrand i Lia*». Det andre bindet begynner nå med Jo Tenfjords interasjonale dikt «*Alle barn er like*».

Tidligere hadde bindet egen nynorskdel. Nå er stykkene spredt rundt i boka. Her finnes en tidsmessig kontinuitet i litteraturutvalget. Eksempelvis har Henrik Wergeland, Jørgen Moe og Alf Prøysen alle med dikt om julen.

Det er imidlertid tydelig at det er den tidligere leseboklitteraturen som dominerer begge bindene. Tradisjonen fra 1892 er holdt ved like. Språklig ble det nå en revisjon av begge bind. Tekstene skulle nå mest mulig tilbakeføres til det opprinnelige. Samtidig skulle de tilpasses tidens rettskrivningsregler. I 1960-årene kom Gyldendal med et leseverk for alle trinn i den 9-årige skolen. Bøkene for barneskolen bygget på Nordahl Rolfsens

lesebøker. Anders Havnelid var hovedredaktør for leseverket. Ellers var en rekke medarbeidere med. Således mistet bøkene noe av sitt enhetlige preg og Nordahl Rolfsens personlige stil. Flere personer skapte bredere emnestruktur, og det ble vanskeligere å bygge på en samlet idé.

Thorbjørn Egners lesebøker ble utgitt første gang med bind 1 og 2 for 2. klasse i 1950. Ett år senere kom bind 3 og 4 for 3. klasse.

Egner var ikke skolemann. Han var forfatter. Hans lesebøker blir billed- og barnebøker samtidig som de er skolebøker. Hovedpersonene i lesebøkene for småskolen er Petter og Kari. De bor sammen med mor og far i Humlegata 5. Muligens er Egner best når han forteller om tidens miljø blant bybarna. Likeledes er skildringene av sommergjester hos barnas venn Ola - Ola på Heia, gode. Gjennom Ola - Ola blir vi kjent med livet på gården, naturen og dyrelivet. Prosa om dyr preges av eventyrstilen.

I utvalg av lærestoff har Egner med opplysende og belærende stykker. Således blir leseverket knyttet til de mer tradisjonelle lesebøker. Wergelands barnevers og dikt av Bjørnstjerne Bjørnson styrker dette. De er i fin harmoni med tidens egen barnepoesi selv om språktonen er ulik. Likevel er det den nye barnelitteraturen som preger de to første bindene. Bindene for tredje klasse har

et mer tradisjonelt preg. Her er imidlertid også med en del småstykker av Tarjei Vesaas og Halldis Moren Vesaas. Nytt er også stoff om skisport. Bind 4 har et visst internasjonalt preg samt noen «rester» av tidligere leseboklitteratur.

Sigrunn Vormeland ga i 1970 ut abc-verket: *Med a og b til Alababa*. Bøkene var blitt grundig utprøvd i omtrent 30 klasser og i skoler med ulike nærmiljø for utgivelsen.

Hovedpersonene er på samme alder som elevene i første klasse. Dermed er grunnlaget for identifikasjon til stede.

Om familiestrukturen i dette abc-verket heter det i lærerveiledningen:

Vi har med hensikt ikke sagt så mye om familien som disse barna kommer fra, fordi en del barn ikke kommer fra harmoniske hjem med mor og far som faste grunnpilarer. Alle barn kan identifisere seg med Ola, Eli og Are.

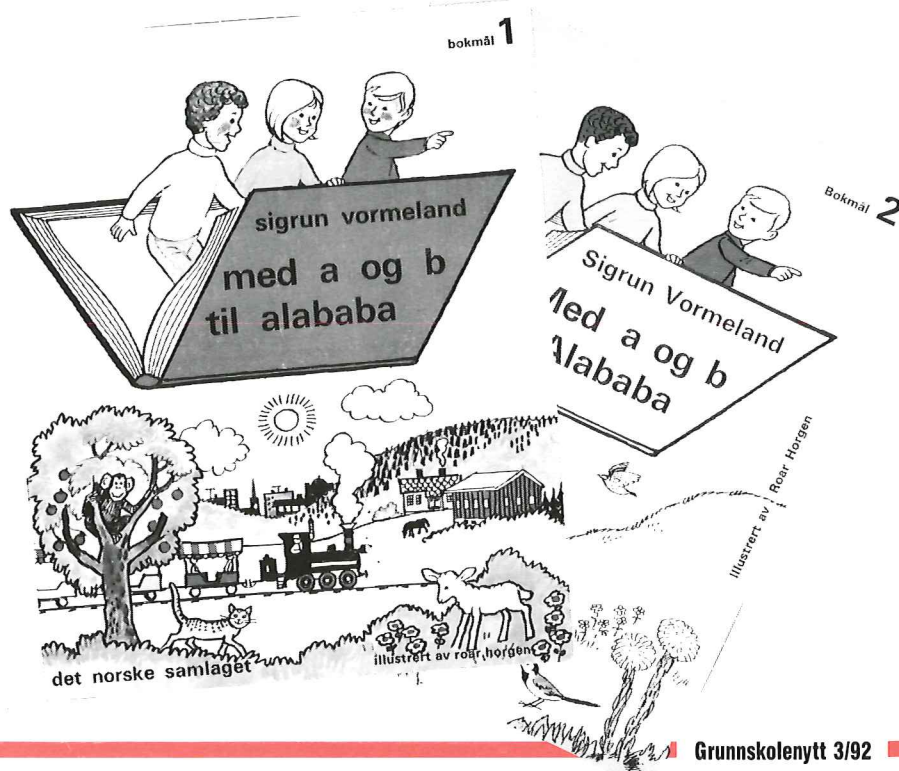
Samfunnsutviklingen har skapt og synliggjort nye problemer og områder skolen må tilrettelegge for. Lesestoffet blir derfor også preget av dette.

I slutten av den perioden vi her beskriver heter det i en artikkel av Haagen Ringnes:

«Men ett trekk slår an: Bortsett fra Thorbjørn Egners «I byen og på landet» – som for tiden er utgått som lesebok for småskolen – virker det som om samtlige bøker er unnfanget for den industrielle revolusjon. Her er milevis av landeveier med nikkende blomster i grøftkantene, her er uendeligheter av skog og eng og åker, her er kuer, hester, griser og høns i et omfang som sprenger enhver tilgjengelig landbruksstatistikk . . . I ABC-ene lever man i Vestlekkens tegn.» (Ringnes 1979)

I avslutningen av artikkelen mener Ringnes vi må ta konsekvensene av å leve i et moderne industrisamfunn. De fleste av oss bor i bymiljø og arbeider i bymiljø.

I en undersøkelse gjort av artikkelforfatteren om småskolens lesebøker i 1982 konkluderes det med at lesestoff fra det

landlige nærmiljøet på grensen til å være overrepresentert i disse lesebøkene. Samtidig er lesestoff fra byer, tettsteder, forsteder og kystmiljø klart underrepresentert. Det er det landlige innholdet som har preget innholdet helt fram til 1980.

Her er det naturlig å trekke inn et sitat fra en lærebok om lesning:

«Noe av det største i verden er alfabetet. Det rommer all verdens visdom; unntatt kunnskapen om hvordan man setter det sammen.» (Høien og Jansen 1986)

Å lese blir å tilegne seg viten og ferdigheter om det å sette bokstavene sammen. Denne kunnskapen gir elevene muligheter til å forstå ord og setninger i tekster. Deres tolkninger av ordene i tekstene gir dem mening i forhold til hva de selv har lagret av ord og begreper inne i seg. «All verdens visdom» kan den enkelte eleven aldri klare å lære seg gjennom lesning. Men gjennom lesning kan man lære seg mer om de ulike kunnskaper og erfaringer en må ha for å klare seg i samfunnet.

Etter at M74 var kommet ut, heter det i en av datidens sentrale lærebøker om lesning:

Meningen ligger ikke i teksten. Den ligger i vor opplevelse, og denne opplevelse er avhengig af de forskjellige forhold som påvirker forarbejdningsprosessen. (Poul Erik Jensen 1977 s. 135)

Leseopplevelsen er avhengig av forarbejdningsprosessen. Hva har leseren av begreper, erfaringer og behov for å kunne tolke og oppleve innholdet i lesestoffet? Her er vi inne på nye problemstillinger om bøkens innhold. Disse problemstillingene er ikke en del av denne framstillingen.

Abc-er og lesebøker har i hele det lange tidsperspektivet vi her har omtalt hatt en sentral funksjon i skolen. Disse bøkene har vært knyttet til nye skolelover og læreplanene. Lærestoffet i bøkene har vært med å gi elevene felles referanserammer innenfor undervisningen.

Abc og lesebok har vært sentrale i elevens opplevelse av sin skolegang. Bøkene har betydning noe spesielt, fordi de har vært synlige og har vært mye brukt av lærerne. Slik har bøkene også vært en del av det norske samfunnets kulturarv.

Noen av kildene som er brukt i artikkelen er meget sentrale innenfor disse bøkens historie. Først vil jeg her nevne Kjellfrid Bjarvins bok. Den gir en grundig historisk framstilling av abc-ens historie. Spesielt bør også nevnes Sverre

Sletvolds doktorgradsavhandling. Denne gir en svært omfattende framstilling av leseverka og hovedlinjene i norsk leseboktradisjon.

Litteraturliste

Bjarvin, Kjellfrid:

Fra fibelbrett til moderne ABC, Oslo 1950.

Bjørndal, Bjarne:

Om lærebøker, Oslo 1967.

Bjørndal, Bjarne:

Prosjekt: Lærebøkens og skolens innhold, Rapport nr. 1., PFI/UIO.

Bjørnsrud, Halvor H:

Mangt eg minnest, Rollag i Numedal 1966.

Bjørnsrud, Halvor:

Småskolebarn og lesebøker, Hovedoppgave i pedagogikk, PFI/UIO 1982.

Bjørnsrud, Halvor:

Prosjekt: Lærebøkene og skolens innhold, Rapport nr. 2., PFI/UIO 1882.

Hagemann, Sonja:

Barnelitteraturen i Norge 1850–1914, Oslo 1970.

Høien, Torleiv og Jansen, Mogens:

Leseinnlæring, leseprosesser og lesemetoder, Universitetsforlaget 1986.

Jensen, Poul Erik:

Læsetrening som forarbejdningsprocess: i Kristensen/Mylov:

Læsningens psykologi, Danmark 1977.

Leirpoll, Halldis:

Lesebøkene i norsk grunnskole.

I Den norske barnelitteraturen gjennom 200 år. Red: T. Ørjasæter m.fl.: Cappelen forlag 1981.

Ringnes, Haagen:

Streiftog i norske ABC-er, Hvor ble det av byene? I Sankt Hallvard nr. 1/2 1979.

Sanderud, Roar:

Fra P.A. Jensen til Nordahl Rolfsen, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1951.

Skjelbred, Dagrund:

«Tekstene skal være meningsfylte» (M87). ABC-bokas plass i den første leseopplæringen. I Mening i tekst. Landslaget for norskundervisning, Cappelen forlag 1991.

Sletvold, Sverre:

Norske lesebøker 1777–1969, Doktorgrad i pedagogikk, Trondheim 1971.

JULEKVELD.

Der er taendt paa himlen og taendt paa jord,
Maanen blinker, og lyset brænder;
Nede paa veien — med varme hænder
Løber to, som skal ind til mor.
De er saa yrende smaa herude,
Men indenfor — bag den skinnende rude,
Der blir de nok stor.

Det er godt at gaa med sit ansigt vendt
Mod juletræet, naar sneen svier,
Godd at stole paa en, som hier
Og har sin tanke imøde sendt.
Godd at tro, naar en gaar over sneen,
Naar veien er tom, og ingen vil se en:
„Hos mor er der taendt!“

N. R.

„Den kjære Gud gaar gennem Skoven!“

Af P. K. Rosegger.

Den kjære Gud gaar gjennem skoven! — saa synger en gammel vise; men det er ikke enhver som moder ham. Raadyrene og hjortene ser ham kauske, men bange for ham er de ikke — han lur ikke gevær med sig; Begkoger-Lenz, som er født i skoven og har gjennemstrefret den i over firte aar, tror ikke, at han har mødt den himmelske vandringsmand en eneste gang, men

5

Fra Illustreret Tidende for Børn 1887/88. Diktet er av Nordahl Rolfsen.